

Malmö högskola

Lärarytbildningen
Individ och samhälle

Examensarbete

10 poäng

Skolungdomars intolerans

- hur kan attityder förändras

Schoolchildren's intolerance

- how can attitudes change

Daniel Lindbladh

Lärarexamen 200 poäng
Samhällsvetenskap och lärande
Slutseminarium 2007-05-30

Examinator: Mariann Enö

Handledare: Bengt Cederberg

Abstract

Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet genomförde 2004 en studie bland 10 600 skolungdomar för att undersöka deras tolerans. Resultatet av undersökningen visade att det fanns en relativt stort grupp intoleranta skolungdomar i Sverige.

Syftet med min studie är att undersöka intoleransen bland årskurs nio eleverna på min partnerskola, samt om deras eventuella antisemitiska åsikter kan förändras genom att besöka ett koncentrationsläger och träffa en före detta lägerfånge, för att sedan jämföra mitt resultat med Brå:s *Intoleransrapport*. Studien grundar sig på enkäter som har delats ut till årskurs nio eleverna samt en del intervjuer med samma elever.

Resultatet av studien visar tydliga tecken på att studiebesök fungerar som ett bra komplement till den vanliga undervisningen, då både andelen förintelse förnekare och intoleranta elever har minskat i och med besöket. Jag anser att skolan kommer att få en viktigare roll med moraliska uppfostran i framtiden, då det finns många aktörer i samhället som påverkar skolungdomarna.

Nyckelord: Intolerans, attityder, förintelsen, skolungdomar och moralisk uppfostran

Förord

Jag vill tacka min handledare Bengt Cederberg för den snabba responsen på frågor samt alla idéer och hjälp i samband med mitt arbete. Jag vill även tacka eleverna som har ställt upp på enkäter och intervjuer.

Innehållsförteckning

Inledning.....	7
Syfte och frågeställning	8
Kunskapsbakgrund	9
Tidigare forskning	9
Skolans och lärarnas ansvar.....	11
Teori	12
Metod.....	15
Ämnesval.....	15
Val av metod samt diskussion om val av metod	15
Hermeneutik	16
Genomförande	17
Etisk reflektion	19
Bearbetning av den insamlade informationen	19
Reliabilitet och validitet	20
Resultat och analys	21
Bakgrundsfrågor	21
Har förintelsen ägt rum.....	22
Inställningen till judar.....	26
Diskussion	30
Käll- och litteraturförteckning	33
Litteratur	33
Internet.....	34
Tidningsartiklar	34
Bilagor	35
Bilaga 1.....	35
Bilaga 2.....	37

Inledning

År 2004 presenterade Brottsförebyggande rådet (Brå) och Forum för levande historia *Intoleransrapporten*, där mer än 10 000 svenska elever i årskurserna åtta, nio samt gymnasiet hade svarat på en omfattande enkät om deras attityd till homosexuella, invandrare, islam och judar.¹ Bakgrunden till rapporten är att intolerans är ett allvarligt samhällsproblem. Undersökningen var relativt lik studien som den svenska regeringen stod i slutet av 1990-talet, vilket resulterade i att det satsades miljontals kronor för att på bred front informera människor både i och utanför Sveriges gränser om förintelsen med projektet *Levande historia*.² Informationen som sammanställdes presenterades i boken *...om detta må ni berätta...*³

Skolan utpekas som en central aktör i förmedlingen av demokratiska värderingar bland skolungdomar, vilket gör att det är viktigt att undersöka elevernas attityder och tolerans för att undersöka om budskapen kommer fram.⁴ Jag har intentionen med min studie att undersöka hur det, utöver läroböcker, går att undervisa eller påverka skolungdomar. Idén kommer av att jag har noterat vissa tendenser till att elever i undersökningsgruppen förnekar att förintelsen överhuvudtaget har ägt rum eller att den är medvetet överdriven av judarna.

Eftersom jag gör en relativt liten undersökning vill jag poängtera att jag inte är ute efter någon övergripande "sanning" om huruvida studiebesök kan förändra elevers medvetande eller inställning gentemot judar. Däremot är det intressant att undersöka om det finns några tendenser till förändring i deras inställning.

---

¹ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, *Intolerans. Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga*, Brottsförebyggande rådet information och förlag, Stockholm 2004, s. 8-9.

² Klas-Göran, Karlsson och Ulf, Zander, *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*, Studentlitteratur, Lund 2004, s. 191.

³ Kristian, Gerner och Klas-Göran, Karlsson, *Folkmordens historia*, Atlantis, Stockholm 2005, s. 325.

⁴ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 18.

Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att utifrån min egen studie undersöka intoleransen bland skolungdomar samt om skolungdomars antisemitiska åsikter och tolerans kan förändras genom att besöka ett koncentrationsläger samt att träffa en före detta lägerfånge. Precis som det står i *Intoleransrapporten* är en av hörnstenarna i det demokratiska samhället den gemensamma grunden för demokratiska värderingar.⁵ Jag kommer att utgå från barns moraliska utveckling då jag anser att det hör ihop med undersökningsgruppens attityder och intolerans.

I min studie har jag intentionen att undersöka hur det, utöver läroböcker, går att undervisa eller påverka skolungdomar med hjälp av studiebesök. Eftersom dagens lärare inte är på något sätt är bundna till läroböckerna, utan de kan använda sig av andra metoder i undervisningen. Resultatet av min studie kommer jag att till viss del jämföra med *Intoleransrapporten* samt med den undersökning från 1997 som låg till grund för projektet *Levande historia*, regeringens satsning på information om förintelsen.⁶

Följande frågeställningar belyses:

- Kan ett studiebesök förändra elevers synsätt och tolerans?
- Hur kan förändringen visa sig bland eleverna?

---

⁵ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 17.

⁶ Anders, Lange och Heléne, Löw och Stéphane, Bruchfeld och Ebba, Hedlund, *Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hot mm, spridning av rasistisk och antirasistiska propaganda samt attityder till demokrati mm bland skolelever*, Centrum för invandrarforskning (CEIFO), Stockholm 1997.

Kunskapsbakgrund

Tidigare forskning

Det har gjorts ett flertal studier det senaste decenniet angående ungdomars attityder och deras förhållande till förintelsen och judar i allmänhet. En stor studie med närmre 8 000 respondenter om attityder bland ungdomar mellan elva och tjugo år genomfördes 1997. Studien gjordes på initiativ av Centrum för invandrarforskning vid Stockholms universitet (CEIFO) och Brottsförebyggande rådet.⁷ Resultatet, vilket visade att respondenterna inte var säkra på att förintelsen hade ägt rum, skylldes på brister både i undervisningen och i läroböckerna. Dessa brister tillbakavisades snabbt av många historiker där ibland Christer Karlegård, vilket han även skrev i en debattartikel i Sydsvenska Dagbladet sommaren 1997.⁸ En följd av undersökningen var att regeringen satsade miljoner på att upplysa skolungdomar om förintelsen under projektnamnet *Levande historia*⁹, vilken senare övergick i myndigheten Forum för levande historia.¹⁰ Det var många som ställde sig frågande till att regeringen startade projektet *Levande historia* bland annat David Ludvigsson, som har doktorerat i historia vid Uppsala universitet, ifrågasätter hela utformningen. Han tvivlar på att en kampanj som *Levande historia* är det bästa sättet att visa historien på eftersom historiska händelser då kan skildras på ett felaktigt sätt för att passa ett visst syfte.¹¹

En liknade studie presenterades av Brottsförebyggande rådet och Forum för levande historia år 2004. Resultatet presenterades i *Intoleransrapporten*, där 10 600 svenska elever i årskurserna åtta, nio samt gymnasiet hade svarat på en omfattande enkät om deras attityd gentemot homosexuella, invandrare, islam och judar.

---

⁷ Lange och Lööv och Bruchfeld och Hedlund, 1997, s. 2.

⁸ Staffan, Eriksson och Christer Karlegård, "Måla inte fan på vägen", Sydsvenska Dagbladet, 1997.

⁹ David, Ludvigsson, "Levande historia – inte bara levande historia" i, *Mod nye historier. Rapporter til Det 24. Nordiske Historikermøde, Århus 9.-13. august 2001. Band 3. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie* (red) Carsten Tage, Nielsen och Dorthe Gert, Simonsen och Lene, Wul, Jysk Selskab for Historie, Århus 2001, s. 154.

¹⁰ Gerner och Karlsson, 2005, s. 325.

¹¹ Ludvigsson, 2001, s. 168.

Bakgrunden till rapporten är att intolerans ett allvarligt samhällsproblem. En annan anledning till intoleransrapporten var att kunna hitta olika infallsvinklar för att bekämpa intolerans. Vid ett sådant arbete är det av stor vikt att ha kunskap om omfattningen, karaktären, den geografiska utbredningen av intolerans bland ungdomar.¹²

Norrmannen Tore Bjørgo har studerat ungdomar med främlingsfientliga tendenser. Han påstår att främlingsfientlighet bland ungdomar inte har något med avundsjuka eller brist på ekonomiska resurser att göra, utan fokusen ligger i sökandet efter status och identitet samt att få tillhöra en grupp. Genom att vara med i en grupp får ungdomarna skydd mot angrepp från mobbare eller andra rivaliserande grupper/gäng.¹³ Bjørgo har kommit fram till många av ungdomarna som är främlingsfientliga har olika typer av problem i skolan, i hemmet eller med kamrater. Många har en mycket ansträngd relation till föräldrarna, vilket ofta beror på att de är upprörda över ungdomarnas främlingsfientliga åsikter. Samtidigt ska det påpekas att det finns de ungdomar som har fått sina åsikter från föräldrarna.¹⁴ Enligt *Intoleransrapporten* svara respondenterna att de tror att det är mer än dubbelt så vanligt att föräldrar till intoleranta ungdomar inte skulle reagera om deras barn skulle skolka från skolan eller komma hem berusad en fredagskväll.¹⁵

En annan slutsats som Bjørgo kommer fram till, trots att det inte har gjorts systematiska studier på området är att ADHD, Tourettes syndrom, bristen på att känna empati, andra psykologiska problem samt dyslexi är vanligt förekommande bland dessa ungdomsgrupper. Bjørgo påpekar samtidigt att det finns många välfungerande ungdomar i dessa grupper, även de med betydande intellektuell förmåga.¹⁶ Andelen ungdomar med hög intoleransnivå har i Brå:s undersökning visat en klar majoritet till att få låga betyg, den gruppen är även den grupp som trivs minst i skolan.¹⁷

Bjørgo har delat upp skälen till varför ungdomar ansluter sig till främlingsfientliga gäng i tio grupper. De grupperna är ideologi och politik, provokation och vrede, skydd, att prova på, spänningssökande, våld, vapen och uniformer, ungdomsrevolt, sökandet efter en alternativ familj, sökandet efter vänner och

---

¹² Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 7-8.

¹³ Tore Bjørgo, *Racist and right-wing violence in Scandinavia. Patterns, perpetrators, and responses*, Tano Aschehoug, Oslo 1997, s. 200.

¹⁴ Bjørgo, 1997, s. 202.

¹⁵ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 101.

¹⁶ Bjørgo, 1997, s. 200-2003; Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 14.

¹⁷ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 100 & 112.

gemenskap och till sist sökandet efter status och identitet.¹⁸ Heléne Lööw, överintendent på Forum för levande historia, kommer fram till samma slutsatser som Bjørgo i sin egen forskning om vilka människor det är som dras till dessa grupper med extrema åsikter.¹⁹

Skolans och lärarnas ansvar

Skolan spelar både en stor och viktig roll i att förmedla demokratiska värderingar bland eleverna, vilket också står inskrivet i olika styrdokument och lagar för skolans verksamheter.²⁰ Förmedlingen av demokratiska värderingar kan bland annat ske med hjälp av studiebesök eller att skolan tar emot besök av utomstående som kan bidra med information. Det är viktigt för skolan att ständigt pröva undervisningsmålen och resultaten. Det är av stor vikt att nya metoder prövas och utvecklas.²¹ Lärare i dagens skola är inte bunden av läroboken, utan kan idag i princip fritt välja material till sin undervisning. Skolan ska bemöta intoleranta åsikter och negativa tendenser, vilket innebär att det läggs ett stort ansvar på hela lärarkåren.²² I skollagens första kapitel 2 § står det:

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan. Främja jämställdhet mellan könen...²³

Det står vidare i skollagen att skolan ska ”aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden”²⁴. Det är inte bara i skollagen där det står skrivet att skolan och lärarna ska agera för ett demokratiskt och tolerant samhälle. I 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet LPO 94 finns det klara direktiv för hur skolan ska göra för att främja öppenheten och toleransen bland eleverna.

---

¹⁸ Bjørgo, 1997, s. 201-205.

¹⁹ Heléne, Lööw, *Rasism som livsstil. Om den moderna rasideologins idéer och föreställningar med utgångspunkt dels i Vit makt-världen, dels i den nationalsocialistiska rörelsen*, i, *Fritidskulturer*, (red) Leif, Berggren, Studentlitteratur, Lund 2000, s. 133-137.

²⁰ Skollagen (1985:1100).

²¹ 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet LPO 94.

²² Skollagen (1985:1100).

²³ Skollagen (1985:1100), 1 kapitlet 2 §.

²⁴ Skollagen (1985:1100), Lag 1999:886, 1 kapitlet 2 §.

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö. Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.²⁵

Det står även:

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. Tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.²⁶

De aktiva insatser som det står om i LPO 94 kan variera, men de kan bland annat vara studiebesök eller att någon kommer och gästföreläser på skolan.

Teori

”Moralisk fostran står i pedagogikens medelpunkt”²⁷. När elever kommer med påståenden som att förintelsen aldrig har ägt rum eller att det finns för många judar i Sverige i dag är det viktigt att tänka på att det finns många aktörer i samhället som påverkar ungdomars attityder. Massmedia, kamrater och fritidssektorn kan ses som några av de största aktörerna, men de personer som står barnen nära där ibland skolan blir oftast de vanligaste och mest bestående rollmodellerna.²⁸ Moralisk utveckling är en

---

²⁵ 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet LPO 94.

²⁶ 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet LPO 94.

²⁷ Gunn, Imsen, *Elevers värld. Introduktion till pedagogisk psykologi*. Studentlitteratur, 4:e upplagan, Stockholm 2006, s. 575.

²⁸ Imsen, 2006, s. 576-585.

fråga om inlärt beteende, barn och ungdomar utvecklar sin moralkänsla genom att titta på hur vuxna personer i dess omgivning beter sig, vilket bland annat kan vara deras föräldrar eller lärare.²⁹ Det innebär att vi som pedagoger bidrar till en viktig roll som goda förebilder, genom att förmedla normer och värden, till att forma de som ska bära upp morgondagens samhälle. Där normer definieras som de praktiska reglerna för hur vi bör handla och värde är underliggande uppfattningar om vad som är gott och ont, eftersträvansvärt och förkastligt.³⁰ I grupper ses normer som gruppmedlemmarnas gemensamma förväntningar och egendom. En grupp består av en samling människor som vet eller tror sig veta vad de har att vänta sig av varandra.³¹

Enligt Gunn Imsen sker barns moraliska utveckling i olika stadier där varje steg har sina karakteristiska egenskaper och där varje stadium kan knytas till en genomsnittlig åldersperiod hos en grupp barn. Författaren hävdar att inget av dessa stadier hoppas över. Imsen grundar sin forskning till stor del på den amerikanska psykologprofessorn Lawrence Kohlberg och hans teori om barns moraliska utvecklingsprocess.³²

Kohlberg studerade både moraliska handlingar och moraliska värderingar genom att intervjua barn i 10-16 årsåldern om hur de skulle lösa olika moraliska dilemman. Undersökningarna resulterade i en teori som heter Kohlbergs moraltrappa. Moraltrappan är uppdelad i tre olika nivåer/trappsteg där varje nivå är uppdelad i två olika stadier. Enligt Kohlberg är stadierna desamma för alla barn/ungdomar oavsett kön. Kohlbergs teori visar hur utvecklingen av förmågan att leva sig in i andra människors situation förändrar sig med åldern. Bland annat uppnås känslan för rättvisa och jämlikhet inte förrän i det sista trappsteget.³³ Kohlbergs teori är idag den mest inflytelserika teorin om barns moraliska utveckling.³⁴

Den första nivån som barn kommer upp till i Kohlbergs moraltrappa är lydnad, baserad på rädsla för straff, där rädslan är en viktig drivkraft. Barnet underkastar sig mäktiga auktoriteter, utan att förstå det bakomliggande resonemanget hos den som står

---

²⁹ Imsen, 2006, s. 584.

³⁰ Imsen, 2006, s. 575-576.

³¹ Imsen, 2006, s. 577.

³² Imsen, 2006, s. 579.

³³ Imsen, 2006, s. 580-581.

³⁴ Nationalencyklopedin, Band 17, Sökord: Kohlberg, Bokförlaget Bra Böcker, Höganäs 1997, s. 152.

för bestraffningen. Den andra delen är naiv egoism där barnet ser andra som instrument vilka kan utnyttjas för att uppnå egna fördelar där allt utgår från barnets eget bästa.³⁵

Den andra nivån består av snäll pojke/snäll flicka inriktning där barnet har uppnått ett dubbelriktat tänkande mot andra individer och menar även väl. Följt av lag och ordning där barnet visar respekt för auktoriteter samtidigt som den bidrar till att upprätthålla lugn och ordning genom att leva upp till fasta regler.³⁶

Den tredje och sista nivån är inriktning på sociala överenskommelser där barnet definierar rätt och fel utifrån vad majoriteten i samhället tycker. Det finns således inga absoluta normer och värden. Den andra delen är inriktning på universella etiska principer där rätt och fel definieras från det egna samvetet utifrån idéer om etiska principer. Där de mänskliga rättigheterna, jämlikhet samt människovärdets okränkbarhet är de viktigaste.³⁷

Enligt universitetslektorn, vid filosofiska institutionen i Lund, Jan Hartman är det forskarens uppgift att försöka leva sig in i människornas föreställningar om deras omgivning och om världen. Det är således inte intressant hur världen är utan hur den uppfattas.³⁸ Hartman påstår även att de grupper som har undersökts har bestämda föreställningar samt att det inte kan utvecklas förståelse utan förförståelse.³⁹ I det ligger det även ett hinder då en förutfattad mening eller fördom kan leda till en begränsad förförståelse. Dock ska inte förförståelsen ses som ett hinder utan som en tillgång.⁴⁰ Enligt professorn Hans Åkerman är en det viktigt att ha en viss förståelse för det som ska studeras.⁴¹ Förförståelse kan bestå av olika delar som språk, begrepp, trosföreställningar och personliga erfarenheter. Det gör att när vi ser ett visst beteende tolkar vi det utifrån den syn vi har fått genom tidigare erfarenheter och genom att vi ser med av beteendet formar vi om vår syn, vilket leder till ny tolkning och ny förståelse.⁴²

---

³⁵ Imsen, 2006, s. 579-580.

³⁶ Imsen, 2006, s. 580.

³⁷ Imsen, 2006, s. 580.

³⁸ Jan Hartman, *Vetenskapligt tänkande. Från kunskap till metodteori*, Studentlitteratur, Lund 1998, s. 164-165.

³⁹ Hartman, 1998, s. 164.

⁴⁰ Hartman, 1998, s. 166-167.

⁴¹ Hans Åkerberg, *Hermeneutik och pedagogisk psykologi. Premisser för tolkning och förståelse inom beteendevetenskap*, Nordstedts Förlag, Stockholm 1986, s. 88-89.

⁴² Alvesson och Sköldbberg, 1994, s. 116-117.

Metod

Ämnesval

Anledningen till att jag valde att göra en undersökning på min praktikskola var att både jag och min handledare tyckte att jag hade ett bra tillfälle att undersöka eventuella förändringar i elevers inställning till förintelsen då urvalsgruppen skulle besöka Auschwitz.

Val av metod samt diskussion om val av metod

Jag har valt att använda mig av enkät, se bilaga 1, vilket gör att deltagarna får identiska frågor i bestämd ordning. Enkäten består av tolv frågor där alla svarsalternativen är på förhand givna, vilket innebär att den är strukturerad. Jag har valt att använda mig av denna form av datainsamling då det är en bra metod för att kunna jämföra svaren personerna emellan. Det har gett mig kvantitativ data som jag kan arbeta vidare med.⁴³ En annan orsak till att jag har använt mig av enkät för datainsamlingen var att få ett så högt deltagarantal som möjligt.

Fördelen med denna typ av insamling av data är att den är lätt att jämföra, då forskare kan upprepa insamlingen på en annan undersökningsgrupp. Materialet är även lätt att samla in och analysera.⁴⁴ En annan fördel är att *Intoleransrapporten*, vilken jag bland annat kommer att använda mig av, är uppbyggd på liknade sätt. Jag inte haft helt identiska frågor med det som fanns i Brå: undersökningen, vilket jag i efterhand anser att jag kunde ha haft, eftersom det har varit svårt för mig att jämföra en del av svaren. Nackdelar med denna typ av insamling är att personerna inte ges utrymme för vidare

---

⁴³ Runa, Patel och Bo, Davidson, *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Studentlitteratur, Lund 2003, s.109-110.

⁴⁴ Elizabeth Depoy och Laura, N Gitlin, *Forskning – en introduktion*, Studentlitteratur, Lund 1999, s. 234.

förklaringar och att forskaren lättare kan missa viktiga aspekter för studien.⁴⁵ Det problemet kommer jag att försöka komma förbi genom att som komplettering till enkäten har jag även gjort några djupintervjuer, se bilaga 2. Intervjuerna har varit halvstrukturerad och bestått av öppna frågor så att intervjupersonerna har fått möjligheten att svara med egna ord och utifrån sina egna förutsättningar.⁴⁶ Jag har valt att intervjua personerna en och en för att inte riskera att deras svar ska påverka varandra. Den kvalitativa metoden har stor giltighet, validitet, jämfört med den kvantitativa, då forskaren genom en kvalitativ metod kan ställa flera olika frågor om samma ämne och göra fördjupningar så att han/hon får svar på just det som efterfrågas och ingenting annat.⁴⁷ Det är även viktigt att ställa krav på att undersökningen skall vara tillförlitligt i mitt fall att alla eleverna får svara på samma frågor samt att det inte ska finnas några risker för missförstånd mellan mig och eleverna, utan det framgår vad det är som jag ämnar undersöka.⁴⁸

Torsten Thurén skriver i boken *Källkritik* ”Att berätta är att välja”⁴⁹. Han menar att det helt enkelt aldrig går att ge en fullständig beskrivning av en händelse och att en berättelse aldrig kan vara en exakt spegelbild av verkligheten. Det måste alltid göras ett urval i olika berättelser och verklighetsskildringar. Frågan som alltid måste finnas med är vem de framtagna fakta är till för samt ur vems perspektiv tolkningen görs.⁵⁰ Källkritik innebär att den som väljer olika källor, även tolkar källorna. Tolkningen kräver både rationalitet och logik, men det räcker inte utan det behövs även fantasi och intuition.⁵¹

Hermeneutik

Jag har i min undersökning använt mig av ett hermeneutiskt synsätt. Hermeneutik är en vetenskapsteori som stävar efter förståelse för människors livsvärld samtidigt som hermeneutiken menar att världen inte består av några absoluta sanningar. En definition

---

⁴⁵ Patel och Davidsson, 2003, s.75-80.

⁴⁶ Patel och Davidsson, 2003, s.78.

⁴⁷ Martyn, Denscombe, *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Studentlitteratur, Lund 2000, s. 136.

⁴⁸ Patel och Davidsson, 2003, s.98.

⁴⁹ Torsten, Thurén, *Källkritik*, Almqvist & Wiksell, Falköping 1997, s. 79.

⁵⁰ Thurén, 1997, s. 79.

⁵¹ Thurén, 1997, s. 9.

som ofta används för att beskriva hermeneutik är en ”tolkningskonst av olika texttyper”⁵². Där kunskap inte fås genom mätningar, utan att tolka människors beteende och livsvärld.⁵³ En individs livsvärld utgörs inte av hur världen är, utan hur individen uppfattar världen och olika föreställningar i världen.⁵⁴ Livsvärld är enligt Jan Hartman ”den mening som individer knyter till sig själv och sin situation”⁵⁵.

Vi tolkar allt vi ser, alla beteenden som vi iakttar tolkar vi och ger en mening, vilket innebär att jag kommer att svara på mina frågor och skapa förståelse för det undersökta materialet genom att tolka det på bästa möjliga sätt. Jag har valt att arbeta utifrån ett hermeneutiskt synsätt då det finns möjligheter läsa av materialet på olika sätt och därigenom komma fram till olika slutsatser. Jag kommer både att tolka materialet utifrån min egen referensram, men även utifrån materialet och dess helhet.

Inom hermeneutiken används analys- och tolkningsverktygen, den hermeneutiska cirkeln eller den hermeneutiska spiralen som den ibland kallas.⁵⁶ I den hermeneutiska cirkeln sätts helheten i relation till delarna. Fokus ligger på helheten, som endast kan förstås med hjälp av delarna samtidigt som delarna endast kan förstås med hjälp av helheten.⁵⁷ Det är denna sorts utbyte mellan förförståelse och erfarenhet, mellan del och helhet som kallas den hermeneutiska cirkeln.⁵⁸ Ett huvudtema för hermeneutiken har från början varit att ”meningen hos en del endast kan förstås om den sätts samband med delarna.”⁵⁹

Genomförande

Jag har i min undersökning lämnat ut en enkät till 52 årskurs nio elever, med en svarsfrekvens på 100 %, innan och efter att de har besökt koncentrationslägret Auschwitz Birkenau. Jag har frågat skolledare samt lärare på min praktikskola om det gick bra att genomföra studien på deras skola. Jag fick fria händer att vid lämpligt tillfälle utföra min undersökning. Skolan är en privat friskola i Helsingborg med drygt

---

⁵² Åkerberg, 1986, s. 18.

⁵³ Hartman, 1998, s. 166-167.

⁵⁴ Hartman, 1998, s. 163-166.

⁵⁵ Hartman, 1998, s. 162.

⁵⁶ Åkerberg, 1986, s. 17.

⁵⁷ Hartman, 1998, s. 167.; Mats Alvesson och Kaj Sköldbberg, *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, Lund 1994, s. 115.

⁵⁸ Hartman, 1998, s. 166-167.

⁵⁹ Alvesson och Sköldbberg, 1994, s. 115.

200 elever. Skolan har ett upptagningsområde från Helsingborg samt samhällena utanför staden. Alla eleverna som går på skolan har tillsammans med föräldrarna gjort ett aktivt val att gå på skolan. Många av eleverna på skolan har haft syskon eller kompisar som har gått där innan och därför själva valt att gå där. Det är en mycket hög lärartäthet på skolan med små undervisningsgrupper bestående av 18-20 elever per klass.

Jag delade ut enkäten på två samhällskunskapsstimmar och intervjuerna gjorde jag både på tåget samt nere i Polen. Jag förklarade syftet med enkäten innan jag delade ut den, samtidigt gav jag eleverna möjlighet att ställa frågor för att undvika eventuella missförstånd mellan mig och respondenterna. Intervjupersonerna, vilka jag valde efter att ha haft dem under undervisningen om andra världskriget och förintelsen under fyra veckors tid, tillfrågades innan resan angående samtalen och alla tillfrågade var positiva till att ställa upp.

Jag har i undersökningen tolka både svaren på enkäten och intervjuerna. Jag har inte bara tolkat vad de har svarat på intervjufrågorna, utan även hur de har betett sig under intervjuerna. Till exempel har vissa av eleverna visat tecken på att de har känt sig obekväma med frågor där deras inställning har förändrats, vilket jag har ser som tecken på ånger och dåligt samvete på grund av tidigare uttalanden, Imsen nämner även att det är en vanlig reaktion hos en person som försöker undvika något.⁶⁰ En tendens har varit att visa elever som innan resan var tydliga förnekare av förintelsen inte visade sina riktiga åsikter när jag pratade med dem, utan de till viss del "rättade in sig i ledet" och gett mig de svaren som i samhället ses som politiskt korrekta. Jag tror även att deras "blygsamma" svar till stor del kan bero på att de inte är lika tuffa ensam som om det hade fått svara på frågorna i en grupp.

I *Intoleransrapporten* finns det en tydlig tendens till att ju högre upp i årskurserna desto mer toleranta blir eleverna mot judar. Det förklaras bland annat med ökad kunskap och mognad som hör ihop med stigande ålder.⁶¹ Jag har inte haft någon möjlighet att göra den sortens studie för att kunna undersöka om toleransen bland min urvalsgrupp är högre än hos de yngre årskullarna på skolan.

---

⁶⁰ Imsen, 2006, s. 585-586.

⁶¹ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 44.

Etisk reflektion

För det första är jag medveten om skolans krav på tystnadsplikt och för det andra har jag följt vetenskapsrådets fyra allmänna huvudkrav på forskning för att skydda deltagarna anonymitet. Vetenskapsrådet skriver:

Forskning är viktigt och nödvändigt för både individernas och samhällets utveckling. Samhället och samhällets medlemmar har därför ett berättigat krav på att forskning bedrivs, att den inriktas på väsentliga frågor och att den håller hög kvalitet.⁶²

Kraven som Vetenskapsrådet har satt upp är informationskravet, samtyckeskravet, nyttjandekravet samt konfidentialitetskravet.⁶³ Jag har tagit hänsyn till alla dessa krav i min undersökning. Bland annat har alla deltagit frivilligt samt allt material presenteras utan någon som helst möjlighet för utomstående att kunna spåra uppgiftslämnaren för att kunna garantera elevernas anonymitet. Resultatet av undersökningen presenteras i resultat och analys delen.

Bearbetning av den insamlade informationen

Jag har valt att presentera mitt resultat som deskriptiv statistik. Statistik används inom många empiriska studier för att bearbeta, ordna, beskriva och analysera kvantitativ data. Deskriptiv statistik används för att beskriva det insamlade materialet.⁶⁴ De studerade variablerna kommer i en del av fallen att presenteras i form av grafiskt framställda diagram, för att ge så utförlig information som möjligt.⁶⁵ Resultaten av intervjuerna kommer jag att presentera både i den löpande texten samt att de kommer att finnas med en del citat av det som eleverna svarade. Resultatet av intervjuerna har jag transkriberat för att lättare kunna använda mig av materialet.

---

⁶² <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>, s. 5. (070418)

⁶³ <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>, s. 3. (070418)

⁶⁴ Patel och Davidsson, 2003, s.12.

⁶⁵ DePoy och Gitlin, 1999, s. 291.; Patel och Davidsson, 2003, s.111.

Reliabilitet och validitet

Det är av stor vikt att ställa krav på validitet och reliabilitet i vetenskapliga undersökningar. Med reliabilitet menas att resultatet av undersökningen är tillförlitligt, vilket bland annat kan uppnås genom att alla deltagare får samma standardiserade frågor att besvara. Frågorna är formulerade och utformade på ett sätt att det inte ska uppstå missförstånd mellan forskaren och besvararen. Det finns en risk att reliabiliteten och validiteten blir låg vid användandet av komplicerade satser och frågor.⁶⁶ Jag anser att min undersökning fyller upp reliabilitetskraven både med avseende på enkäten som intervjuerna. Jag har använt mig av en diktafon när jag utfört mina intervjuer för att jag inte ska behöva avbryta respondenterna för att anteckna, vilket i sin tur kan ha spelat in i hur respondenterna har svarat. Jag anser trots det att det var det bästa sättet att genomföra undersökningen på.

En styrka som jag ser det med undersökningen är att jag har använt mig av nyligen publicerade rapporter samt att jag har fått alla eleverna att ställa upp att svara på enkäten. Jag har i min undersökt fått svar på de frågor som jag har utgått ifrån, vilket innebär att enkäterna samt intervjuerna var utformade på ett tillfredsställande sätt. Beträffande validiteten i undersökningen ska det åter påpekas ännu en gång att jag inte är ute efter någon ”sanning”, däremot tror jag att undersökningen kan ge signaler angående eventuella attitydförändringar.

---

⁶⁶ Jan Trost, *Enkätboken*. Studentlitteratur, Lund 2001 s. 61

Resultat och analys

I denna del kommer jag att redogöra för resultatet, jag kommer även att analysera och jämföra resultatet med andra studier. Jag delade ut första enkäten till eleverna på en samhällskunskapsstimme två veckor innan de skulle resa till Polen. Det hade inte gått mer än två veckor sedan de läste om andra världskriget och förintelsen. Den andra enkäten delade jag ut under den första lektionen efter att de hade kommit hem, eleverna hade då haft fyra dagar på sig att smält sina intryck och samla sina tankar. Intervjuerna gjorde jag på vägen ner till Auschwitz, nere på plats och på tillbaka resan. Som jag tidigare nämnt fick jag inte det intervjumaterial som jag hade hoppas på att få. Jag har även haft lite problem med att inte alla frågor som jag har haft i enkäten har funnits med i Brå:s undersökning, vilket gör det svårt att jämföra vissa av mina svar med andra undersökningar. Jag tolkar det som om eleverna inte alltid utgick från sina egna åsikter, utan det verkar som om de till viss del medvetna om vad de skulle svara för att de skulle ge ett sken av att de har ”korrekta” åsikter. Svaren och beteendet stämmer bra överrens med Imsens påstående om att moralisk utveckling kan ses som ett inlärt beteende.⁶⁷

Jag har valt att presentera delar av resultatet i form av diagram för att tydliggöra resultatet. Jag kommer att redovisa resultatet av enkäten innan och efter resan tillsammans för att ge en bättre överblick. Jag har döpt diagrammen till ”a” och ”b”, där a är för resultatet innan och b för efter resan. Jag har även, för att underlätta läsningen, valt att runda av alla tal till närmste heltal.

Bakgrundsfrågor

De bakgrundsfrågor som jag hade med på enkäten var om respondenten är flicka eller pojke samt vilket land de själva och deras föräldrar är födda i. Könsuppdeleningen i undersökningen var 30 flickor och 22 pojkar, det vill säga att 58 % i urvalsgruppen var

---

⁶⁷ Imsen, 2006, s. 584.

flickor och 42 % var pojkar. En deltagare är inte född i Sverige, fem av flickorna och sju av pojkarna har minst en av förälder som inte är född i Sverige. Andelen elever som är födda i Sverige och där båda föräldrarna är födda i Sverige uppgår således till 75 %, vilket mycket likt deltagarna i Brå:s undersökning där närmre tre fjärdedelar av undersökningsgruppen var födda i Sverige av svenska föräldrar.⁶⁸ Precis som i Brå:s rapport⁶⁹ föreligger det inte i min studie inga noterbara skillnader mellan respondenter med svenskt ursprung och de med utländskt ursprung, vilket stämmer överrens med Kohlbergs moraltrappa där han påpekar att det inte är någon skillnad i mellan olika kulturer när det gäller den moraliska utvecklingen.⁷⁰ Anledningen till att jag hade med bakgrundsfrågorna var för att dessa frågor även ställdes i de tidigare undersökningarna och att det därför var lättare för mig att ha med dem för att lättare kunna jämföra mitt resultat med de andra undersökningarna.

En del av frågorna har jag inte gått så djupt in i på grund av att jag inte anser att svaren har lika mycket betydelse för studien som de andra vilka jag har presenterat mer utförligt. Med det menar jag inte att de är mindre viktiga frågor. På frågorna 3 och 7 angav alla i urvalsgruppen samma svar både innan och efter resan. Fråga 3 ”Vad menas med ”förintelsen?”” där svarade alla att förintelsen var ”Mordet på judar under andra världskriget”. På fråga 7 ”Vilket land låg bakom förintelsen?” svarade alla Tyskland. Svaren på de båda frågorna tror jag till stor del beror på att det var mindre än två veckor sedan eleverna hade undervisning om andra världskriget och förintelsen.

Har förintelsen ägt rum

Fråga 4 ”Ungefär hur många människor dödades under förintelsen?”

Fyra femtedelar av eleverna har svarat att det dog ungefär sex miljoner människor under förintelsen. Alla har svarat att det minst dog en miljon människor, det skiftande svaren kan dels vara okunskap, men det kan även höra ihop med fråga 6 ”Tror du att förintelsen är uppförstorad av judarna?” (se diagram 2a). Efter resan är det endast en person som hävdar att de var färre än sex miljoner människor som dödades under förintelsen medan de resterande 51 eleverna menar att det var sex miljoner eller fler som

---

⁶⁸ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 32.

⁶⁹ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 45.

⁷⁰ Imsen, 2006, s. 581-582.

dödades. Jag tror att, precis som på frågorna 3 och 7, majoriteten svarade sex miljoner innan beror på att de precis har läst om händelsen. Däremot att inte alla elever svarar sex miljoner efter resan tycker jag är anmärkningsvärt, då denna siffra upprepades vid flertalet tillfällen. En felkälla skulle kunna vara att någon av dem som har skrivit tio miljoner har menat att det var sex miljoner judar, men att det även var andra människor som dödades. Däremot kan ökningen av andelen respondenter som anser att det dog minst sex miljoner människor bero på att de utgår från vad majoriteten i samhället anser vara det rätta.⁷¹ Det ställdes ingen motsvarande fråga i Brå:s undersökning på grund av att siffran sex miljoner kan ses som ett problem då den ofta motsägs av historierevisionister.⁷² Däremot ställer de en fråga med följande formulering, vilken de ställer sig frågande till, "Med 'Förintelsen' brukar vanligtvis menas nazisternas mord på ungefär sex miljoner judar under andra världskriget. Hur säker är du på att förintelsen har ägt rum?"⁷³ (se fråga 5).

Innan resan kommenterade en elev siffran sex miljoner:

Det dog säkert många under förintelsen, men precis som det var någon som höll räkningen. Det kan ha varit 4 miljoner judar som avrättades, det är mycket det med. Men klart det är hemskt, det menar jag inget annat än.

Fråga 5 "Hur säker är du på att förintelsen har ägt rum?"

Det har skett en viss förändring på svaren på fråga 5 innan och efter besöket. Innan besöket var närmre nio tiondelar av flickorna och åtta tiondelar av pojkarna som var helt säkra på att förintelsen hade ägt rum. Enligt Kohlberg är det ingen skillnad i den moraliska utvecklingen mellan könen.⁷⁴ Siffrorna för respondenter som är helt säkra var efter besöket 97 % för flickorna och 82 % för pojkarna. Samtidigt har andelen osäkra försvunnit helt och det är bara en respondent som har svarat "vet ej", vilket ger resultatet att alla flickorna är helt eller ganska säkra att förintelsen har ägt rum, endast en pojke har svarat "vet ej" samtidigt som resterande 21 pojkar är helt eller ganska säkra på att förintelsen har ägt rum (se diagram 1a och 1b). Anledningen till att säkra och ganska säkra har ökat tror jag beror på att det är svårt att förneka förintelsen efter alla bevis det har sett under besöket. Däremot tycker jag att det är mycket förvånansvärt att

---

⁷¹ Imsen, 2006, s. 580.

⁷² Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 65.

⁷³ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 69.

⁷⁴ Imsen, 2006, s. 581.

det fortfarande finns dem som ”bara” är ganska säkra samt att det finns en person som inte tror sig veta.

Under ett samtal på vägen ner till Auschwitz sa en av intervjupersonerna:

Allt snack om förintelsen är bara ett sätt för judarna att få uppmärksamhet.

Jag är säker på att de har hittat på alltihop.

Samma person påpekade efter att de hade fått träffat en förre detta judisk lägerfånge:

Det finns inte en chans att någon kan ha hittat på allt det här, utan det måste vara sant. Jag trodde inte man kunde hata så mycket.

Diagram 1a. Fråga 5. Hur säker är du på att förintelsen har ägt rum?

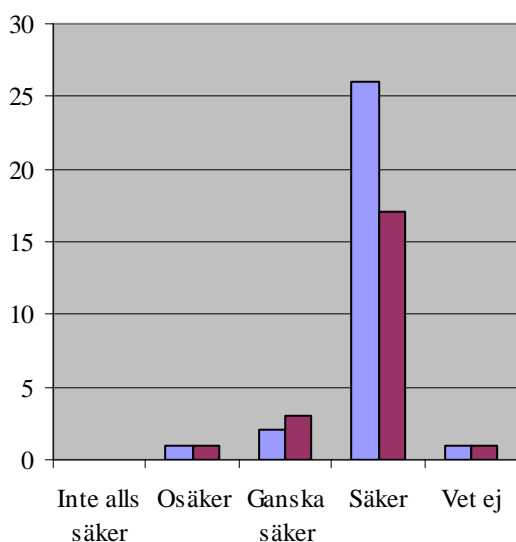
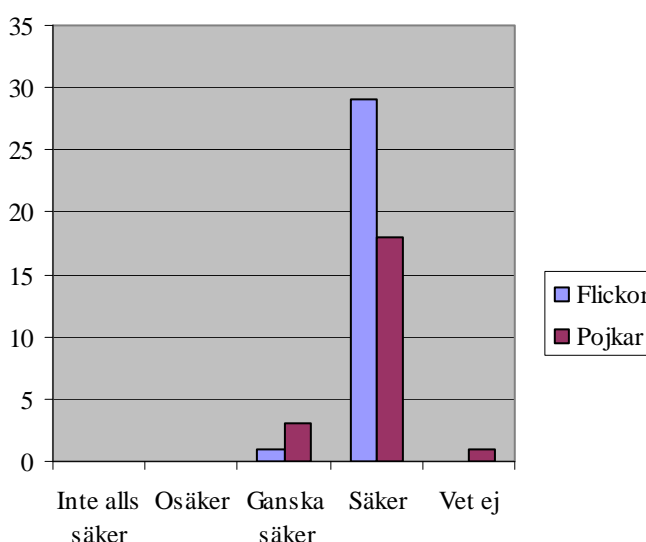

Diagram 1b. Fråga 5. Hur säker är du på att förintelsen har ägt rum?

I Brå:s undersökning från 2004 var andelen helt eller ganska säkra sju av tio bland flickorna och knappt åtta av tio bland pojkarna. Andelen som var helt säkra till drygt hälften av flickorna och några fler pojkar.⁷⁵ Dessa siffror skiljde sig en del från Forum för levande historias undersökning från 1997 visade på. I den undersökningen var andelen helt eller ganska säkra knappt nio av tio och andelen som var helt säkra var drygt sju av tio.⁷⁶ Skillnaden mellan min studie och de båda tidigare utifrån andelen som är säkra på att förintelsen har ägt rum kan bland annat förklaras genom Kohlberg. Min

⁷⁵ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 65-67.

⁷⁶ Lange och Löw och Bruchfeld och Hedlund, 1997, s. 45 -48.

undersökningsgrupp kommer från en och samma skola, vilket kan bidra med att de kan påverka varandra medan de andra två undersökningarna består av många olika skolor och där skolorna inte påverkar varandra på samma sätt.⁷⁷

Fråga 6 ”Tror du att förintelsen är uppförstorad av judarna?”

Då jag upptäckte att svarsalternativen på fråga sex lätt kan misstolkas påpekade jag muntligt samtidigt som jag skrev på tavlan att ”inte alls säker” kan ses som ett nej och ”säker” som ett ja. Innan besöket ansåg närmre en tredjedel flickorna och drygt en femtedel av pojkarna att förintelsen inte är uppförstorad av judarna. Efter resan hade andelen som inte anser att förintelsen är uppförstorad av judarna mer än fördubblats (se diagram 2a och 2b). Den drastiska förändringen kan bland annat bero på påtryckningar från gruppen om förändringar av attityder.⁷⁸ Den kan även bero på att eleverna har påverkats av vad de har sett och hört under besöket. Flera av intervjupersonerna påpekade att de inte kan förstå hur någon kan påstå att förintelsen är uppförstorad och att det är väldigt respektlöst att bara komma med ett sådant påstående. Jag anser att det är viktigt att undersöka om eleverna anser att förintelsen är uppförstorad då siffran om hur många människor som dog under förintelsen är flitigt ifrågasatt av historierevisionister.⁷⁹ Frågan som jag har haft i min undersökning är relativt lik Brå:s attitydpåstående ”Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar.” (se fråga 10).

Diagram 2a. Fråga 6. Tror du att förintelsen är uppförstorad av judarna?

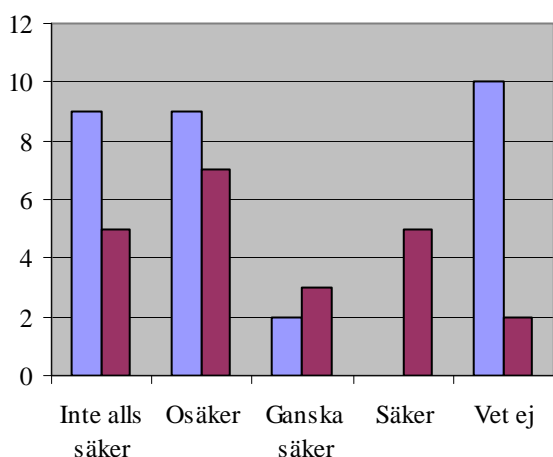
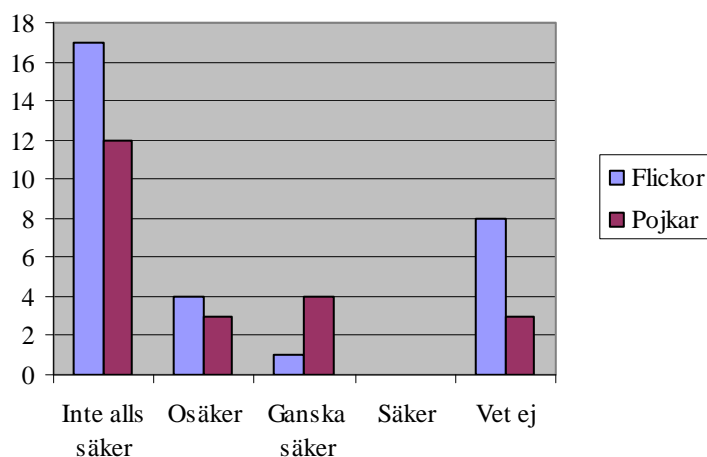

Diagram 2b. Fråga 6. Tror du att förintelsen är uppförstorad av judarna?

⁷⁷ Imsen, 2006, s. 577.

⁷⁸ Imsen, 2006, s. 579-580.

⁷⁹ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 65.

En elev i undersökningsgruppen fällde följande kommentar innan resan.

Det skulle inte förvåna mig om det bara dog några hundra om ens det under förintelsen. Det är typiskt judar att hitta på en sån sak bara för att man ska tycka synd om dem. Det är ju inte så att det finns några direkta bevis för att det ska ha dött flera tusen, tyskarna brände alla papper. Om det har funnits koncentrationsläger så kan ingen ha överlevt så de som påstår att de har varit fångar måste ljuga.

Samma person sa under ett samtal med mig på vägen hem till Sverige.

Alla som inte tror att förintelsen har skett borde åka till Auschwitz.

Inställningen till judar

Fråga 8 ”Anser du att judarna får för mycket uppmärksamhet i och med förintelsen?”

En av eleverna svarade på påståendet om att judarna får för mycket uppmärksamhet i och med förintelsen med följande:

Jag tror inte att judarna vill ha någon uppmärksamhet varken för förintelsen eller något annat. Jag tror att de hade varit glada om det inte hade funnits någon förintelse som de kunde få uppmärksamhet för. Ingen vill ha den sortens uppmärksamhet.

Diagram 3a. Fråga 8. Anser du att judarna får för mycket uppmärksamhet i och med förintelsen?

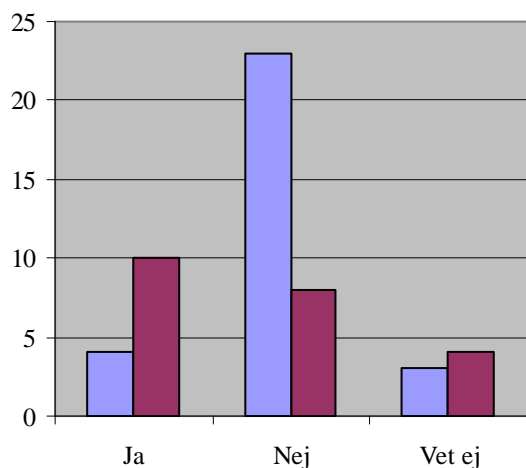
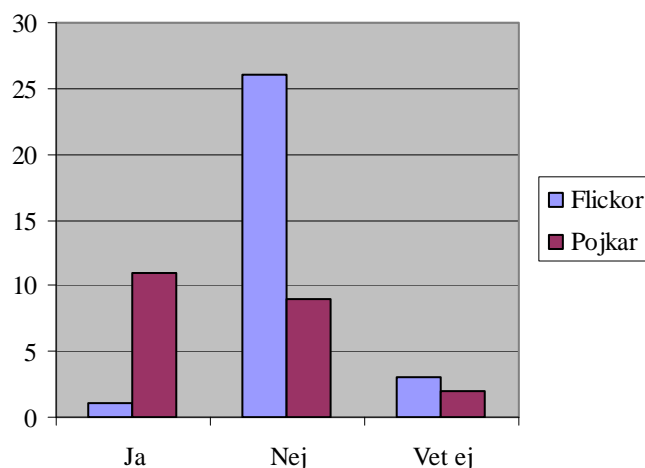

Diagram 3b. Fråga 8. Anser du att judarna får för mycket uppmärksamhet i och med förintelsen?

På enkäten innan besöket ansåg drygt var tionde flicka och närmre hälften av pojkarna att judarna får för mycket uppmärksamhet i och med förintelsen. Siffrorna förändrades i samband med resan. För flickornas del hade andelen som anser att judarna får för mycket uppmärksamhet har minskat till en av trettio medan andelen killar har ökat med en person. Den höga andelen pojkar som anser att judarna får för mycket uppmärksamhet kan till viss del ha sin förklaring i Kohlbergs tredje trappsteg där rättvisa och jämlikhet är det viktigaste.⁸⁰ Killarna i undersökningsgruppen skulle kunna anse att judarna får för mycket uppmärksamhet utifrån att det finns så många andra människogrupper som har behandlats fruktansvärt i historien, men att de inte får lika mycket uppmärksamhet. Bland annat nämnde en av intervjupersonerna att det pratas för lite om hur slavarna i Afrika behandlades. Det ska således påpekas att det inte behöver vara ett negativt påstående när respondenterna har svarat att judarna får för mycket uppmärksamhet med förintelsen, utan det beror vad de jämför med. Andels som ansåg att judarna får för mycket uppmärksamhet var i Brå:s studie en tredjedel.⁸¹

Fråga 9 ”Anser du att det finns för många judar i Sverige idag?”

Innan besöket tyckte knappt en tiondel av både flickorna och pojkarna att det finns för många judar i Sverige idag. Antalet som ansåg att det inte fanns för många judar i Sverige var knappt tre fjärdedelar av flickorna och mer än hälften av pojkarna. Efter besöket hade siffrorna för pojkarna inte förändrats medan andelen flickor som anser att det finns för många judar i Sverige helt hade försvunnit. Sammanlagt, efter besöket, ansåg 4 % av de tillfrågade att det finns för många judar i Sverige medan knappt sju av tio inte tycker det. Halveringen av andelen som anser att det finns för många judar i Sverige tyder på att fler elever har gjort ett moraliskt val om det omgivande samhället.⁸² Jag anser att det är förvånande att det finns de elever som tycker att det finns för många judar i Sverige. Jag kan tänka mig att det till stor del beror på okunnighet och att eleverna inte har någon egentlig uppfattning om hur många judar som finns i Sverige. Det kan även till viss del komma hemifrån det vill säga att någon av föräldrarna har kommit med påståendet att det finns för många judar i Sverige, vilket stämmer överrens med ett av Bjørgos påstående.⁸³ I Brå:s undersökning svarade närmre var tionde elev att det finns för många judar i Sverige idag samtidigt höll drygt hälften

---

⁸⁰ Imsen, 2006, s. 580.

⁸¹ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 68.

⁸² Imsen, 2006, s. 587.

⁸³ Bjørgo, 1997, s. 202.

inte med om det⁸⁴ då jag la samman ”nej, det stämmer inte alls” med ”det stämmer ganska dåligt” samt ”ja, det stämmer precis” med ”det stämmer ganska bra”.

Fråga 10 ”Anser du att det pratas för mycket om förintelsen?”.

Innan resan tyckte en tiondel av flickorna att det pratas för mycket om förintelsen. Den siffran hade sjunkit till 3 % efter resan. Motsvarande siffror för pojkarna var innan resan nästan två femtedelar, vilket hade sjunkit något efter besöket. Andelen som har svarat ”Vet ej” har sjunkit i båda grupperna. Jag tolkar minskningen som att de anser att förintelsen måste diskuteras för att inte historien ska upprepa sig. En av intervjupersonerna ansåg innan resan att det finns en risk för att det kan bli ”tjätigt” med allt prat om förintelsen. Samma person tyckte senare att det framkom så mycket nytt under besöket att det inte alls blev tjätigt, utan att det bara var bra att prata om förintelsen för att det inte ska upprepas. Det kan ha sin bas i Kohlbergs påstående om att utvecklingen av förmågan att leva sig in i andra människors situation förändrats med tiden.⁸⁵

Liknade frågor ställdes både i undersökningarna från 1997 och 2004. På det påståendet höll mer än en tredjedel av de tillfrågade i 2004 års undersökning med om eller delvis med om, vilket sin tur var en ökning med närmre 5 % än 1997 års undersökning. Trots att det generellt har skett en minskning av respondenter som anser att det pratas för mycket om förintelsen har det i vissa grupper skett en ökning, vilket delvis förklaras i *Intoleransrapporten* med att det kan finnas en ”trötthet” på informationens mängd.⁸⁶ Jag tror även att det kan vara som jag tidigare nämnt att vissa av eleverna anser att det har skett fler omänskliga behandlingar i historien som inte alls får denna uppmärksamhet.

Fråga 11 ”Tycker du att du har fått tillräckligt med information om förintelsen i skolan?”.

Innan resan ansåg 3 % av flickorna att de har fått för mycket information medan åtta av tio ansåg att de hade fått lagom mycket information och knappt två av tio tyckte att de hade fått för lite information. Efter resan var det fortfarande 3 % som ansåg att de hade fått för mycket medan andelen som var nöjda med mängden information hade stigit till närmre nio av tio. Hos pojkarna ansåg 5 % innan resan att de hade fått för mycket och närmre nio av tio anser att de hade fått lagom med information. Det var

---

⁸⁴ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 124.

⁸⁵ Imsen, 2006, s. 580-581.

⁸⁶ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 41 & 68-69.

samtidigt två personer som tyckte att de hade fått för lite. Efter resan hade andelen som ansåg sig fått för mycket hade tredubblats medan andelen som tyckte det var lagom låg kvar på samma som innan. Andelen som innan tyckte att de inte hade fått tillräckligt med information har efter resan helt försvunnit. Jag tycker att det är positivt att de inte tycker att det pratas för mycket om förintelsen, utan att de snarare tycker att de kan tillräckligt. Det tolkar jag som om att de anser att alla borde få den mängden information om förintelsen som de själva har fått för att öka förståelsen för andra människor samt att öka toleransen, vilket stämmer bra överrens med Hartmans påstående om ökad förståelse.⁸⁷

Den sista frågan på enkäten var ”Tror du att en resa till ett förintelseläger kan bidra till en ökad förståelse för förintelsen?”. Innan resan svarade 97 % av flickorna att de trodde att ett besök på ett förintelseläger kan leda till en öka förståelse, vilket är samma som de svarade efter besöket. Hos pojkarna var det nio av tio som innan resan som ansåg att ett besök skulle kunna öka förståelsen för förintelsen. Efter besöket hade andelen som anser att ett besök kan öka förståelsen minskat något. Jag tror att en anledning till att andelen som tror att besök kan öka förståelsen har minskat på grund av att jag kan ha delat ut min andra enkät för tidigt efter besöket. Det innebär att alla intryck inte har hunnit sjunka in, vilket kan bidra med att de inte anser att de har fått någon ökad förståelse. Trots att inte alla eleverna anser att besöket inte kan öka förståelsen är upplevelser och diskussioner ett mycket bra sätt för att öka den moraliska utvecklingen.⁸⁸

---

⁸⁷ Hartman, 1998, s. 164-165.

⁸⁸ Imsen, 2006, s. 582.

Diskussion

I dagens samhälle där skolungdomar får influenser från olika håll i samhället, är det viktigt att vi som pedagoger är goda förebilder genom att förmedla normer och värden till att forma de som ska bära upp morgondagens samhälle.⁸⁹ Det tjänar inget på att som lärare höja pekfingret och moralisera i skolan, däremot borde lärare stimulera den moraliska utvecklingen genom att sätta igång diskussioner om moraliska dilemman som de känner relevant för deras vardag.⁹⁰ Samtidigt är det viktigt att eleverna lär sig se problem, att inte ta allt för givet samt att de ska uppmanas att lösa problemen som de stöter på.⁹¹ Syftet med ett studiebesök blir då inte att lära ut värden, utan att eleverna själva ska göra moraliska bedömningar. På detta sätt kan elevernas livsvärld förändras, vilket medför att de kan se världen på ett nytt sätt.⁹²

Det finns ett antal aktuella studier som har gjorts om ungdomars attityder och inställningar till andra folkgrupper, vilket ofta har visat på en relativt mörk bild av ungdomars attityder. I Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådets undersökning från 2004 var det bara drygt sex av tio som är helt säkra på att förintelsen har ägt rum.⁹³ Samtidigt ansåg cirka var tredje person i undersökningen att det talas för mycket om utrotningen av judar⁹⁴, vilket kan beror på att vissa elever har diskuterat förintelsen och antisemitiska frågor under flera års tid och därmed tröttnat på det. Det är med utgångspunkt som dessa siffror samt att vissa elever på min partnerskola har visat antisemitiska tendenser som fick mig att göra studien.

Resultatet av studien visar att det innan resan fanns en hel del antisemitiska åsikter bland respondenterna. Det visar inte bara enkäten på utan även intervjuerna, det ska dock påpekas att intervjuret resultatet inte blev så stort som jag hade förhoppningar på. Jag tror att det bland annat beror på att eleverna inte är lika tuffa när jag pratar med dem

---

⁸⁹ Imsen, 2006, s. 575-576.

⁹⁰ Imsen, 2006, s. 582.

⁹¹ Imsen, 2006, s. 588.

⁹² Hartman, 1998, s. 163-166.

⁹³ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 65-67.

⁹⁴ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 68.

själva som när det är i en grupp. Det skulle kunna innebära att det hade varit bättre om jag hade gjort gruppintervjuer för att få fram så mycket information som möjligt. Jag tolkar även elevernas i många fall "blygsamma" uttalande beror på att de vill ge uttryck för att ha "rätt" åsikter. Detta trots att de tidigare under terminen under lektionstid har kommit med mycket kränkande påstående angående förintelsen och judar.

Jag anser att delar av resultatet i studien är mer häpnadsväckande än andra. Till exempel att det innan resan var mindre än 90 % av de tillfrågade som var helt säkra på att förintelsen hade ägt rum. En annan fråga som jag reagerade kraftigt på är att en del elever anser att det pratas för mycket om förintelsen samt att det finns de som tycker att det finns för många judar i Sverige idag. Jag vet inte vad de grundar påståendet om att det finns för många judar i Sverige på, men det hade varit intressant att få ett svar på den frågan.

Det som jag anser vara mycket positivt är att det har skett en hel del förändringar i och med besöket. Ett av de viktigaste resultaten är att ingen av 52 deltagarna är efter besöket osäker på att förintelsen verkligen har skett. Det är en stor förbättring jämfört med det resultat som Brå kom fram till.⁹⁵ Andelen som anser att förintelsen är uppförstorad av judarna har också minskat. Samtidigt som det finns de i urvalsgruppen som menar att förintelsen inte har ägt rum eller i alla fall inte i den utsträckningen som påstås så svarar alla att förintelsen var mordet på judar under andra världskriget. Alla är också överrens om att det var Tyskland som stod bakom förintelsen samt att det var flera miljoner människor som avrättades.

Min slutsats av undersökningen är att det har skett en tydlig förändring bland min undersökningsgrupps attityder kring tolerans, förintelsen och antisemitiska åsikter. Jag tycker att förändringen tydligt visar att de flesta av eleverna har kommit till den sista nivån i Kohlbergs moraltrappa. De verkar numera definierar rätt och fel utifrån vad majoriteten i samhället tycker samt att de ger sken av att tycka att människans okränkbarhet är mycket viktigt. Andelen som är osäkra på att förintelsen har ägt rum har försvunnit och andelen som är ganska säkra har minskat till fördel för gruppen som är helt säkra. Det innebär att jag tolkar resultatet som om studiebesök är ett gott komplement till den traditionella undervisningen. Det finns säkert andra alternativ till studiebesök som till exempel gästföreläsare, men det har inte jag undersökt. Jag kommer även fram i studien till att det tydligt framgår att skolans roll är mycket viktig

---

⁹⁵ Forum för levande historia – Brottsförebyggande rådet, 2004, s. 65-67.

precis som Gunn Imsen påpekar. Vi som pedagoger bidrar till en viktig roll som goda förebilder för skolungdomarna genom att förmedla normer och värden.⁹⁶ Det är en mycket viktig roll då det är dagens skolungdomar som ska bära upp morgondagens demokratiska samhälle.

---

⁹⁶ Imsen, 2006, s. 575-576.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Alvesson, Mats och Sköldbberg, Kaj, *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, Lund, 1994.

Bjørge, Tore, *Racist and right-wing violence in Scandinavia. Patterns, perpetrators, and responses*, Tano Aschehoug, Oslo 1997.

Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Studentlitteratur, Lund 2000.

Depoy, Elizabeth och Gitlin N, Laura, *Forskning – en introduktion*, Studentlitteratur, Lund 1999.

Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, *Intolerans, Antisemitistiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga*, Brottsförebyggande rådet information och förlag, Stockholm 2004.

Gerner, Kristian och Karlsson, Klas-Göran, *Folkmordens historia*, Atlantis, Stockholm 2005.

Hartman, Jan, *Vetenskapligt tänkande. Från kunskap till metodteori*, Studentlitteratur, Lund 1998.

Imsen, Gunn, *Elevens värld. Introduktion till pedagogisk psykologi*. Studentlitteratur, 4:e upplagan, Stockholm 2006.

Karlsson, Klas-Göran och Zander, Ulf, *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*, Studentlitteratur, Lund 2004.

Ludvigsson, David "Levande historia – inte bara levande historia" i, *Mod nye historier. Rapporter til Det 24. Nordiske Historikermøde, Århus 9.-13. august 2001. Band 3. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie* (red) Carsten Tage, Nielsen och Dorthe Gert, Simonsen och Lene, Wul, Jysk Selskab for Historie, Århus 2001.

Lange, Anders och Lööw, Heléne och Bruchfeld, Stéphane och Hedlund, Ebba, *Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hott mm, spridning av rasistisk och*

antirasistiska propaganda samt attityder till demokrati mm bland skolelever, Centrum för invandrarforskning (CEIFO), Stockholm 1997.

Löow, Heléne, *Rasism som livsstil. Om den moderna rasideologins idéer och föreställningar med utgångspunkt dels i Vit makt-världen, dels i den nationalsocialistiska rörelsen*, i *Fritidskulturer*, (red) Leif, Berggren, Studentlitteratur, Lund 2000.

Nationalencykpedin, Band 17, Sökord: Kohlberg, Bokförlaget Bra Böcker, Höganäs 1997.

Patel, Runa och Davidson, Bo, *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Studentlitteratur, Lund 2003.

Skolverket, 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet LPO 94.

Thurén, Torsten, *Källkritik*, Almqvist & Wiksell, Falköping 1997.

Trost, Jan, *Enkätboken*. Studentlitteratur, Lund 2001.

Utbildningsdepartementet, Skollagen 1985:1100.

Åkerberg, Hans, *Hermeneutik och pedagogisk psykologi. Premisser för tolkning och förståelse inom beteendevetenskap*, Nordstedts Förlag, Stockholm 1986.

Internet

Vetenskapsrådet:

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>, 2007-04-18

Tidningsartiklar

Eriksson, Staffan och Karlegård, Christer "Måla inte fan på vägen", *Sydsvenska Dagbladet*, 1997-06-19.

6. Tror du att förintelsen är uppförstorad av judarna?

- Inte alls säker
- Osäker
- Ganska säker
- Säker
- Vet ej

7. Vilket land låg bakom förintelsen?

- Norge
- Sovjetunionen
- Italien
- Frankrike
- Tyskland
- Storbritannien

8. Anser du att judarna får för mycket uppmärksamhet i och med förintelsen?

- Ja
- Nej
- Vet ej

9. Anser du att det finns för många judar i Sverige idag?

- Ja
- Nej
- Vet ej

10. Anser du att det pratas för mycket om förintelsen?

- Ja
- Nej
- Vet ej

11. Tycker du att du har fått tillräckligt med information om förintelsen i skolan?

- För mycket
- Lagom
- För lite
- Vet ej

12. Tror du att en resa till ett förintelseläger kan bidra till en ökad förståelse för förintelsen?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Tack för er medverkan!

Bilaga 2. Intervjufrågor

Tror du att förintelsen har ägt rum?

Hur ställer du dig till påståendet om att förintelsen är uppförstorad av judarna?

Vad anser du om påståendet om att judarna får för mycket uppmärksamhet i och med förintelsen.

Tycker du att det pratas för mycket om förintelsen?

Tycker du att det finns för många judar i Sverige?

Tror du att besöket i Auschwitz kommer att bidra till ökad kunskap?